

"Üçüncü bir daire içinde, hayret-engiz, zâhiren ve keyfiyeten küçük, hakikaten ve vazifeten ve kemiyeten büyük, bir küçük âlemi gördüm." Burayı nasıl anlamalıyız?

Burada üç daireden **birisi**; yeryüzündeki bütün tevhid ehlinin yapmış olduğu hâlî ve kalî ibadetlerdir.

İkinci daire; bütün kâinat ve içindeki varlıkların lisan-ı hal ile yapmış olduğu ibadetlerdir. Kâinatta her bir nev', kendine mahsus lisanı ile Allah'ı tesbih ve tezkir ediyor. Her nev'in kendine has olan vazife ve maslahatları, o nev'in yapmış olduğu halî ibadetlerin unvanı hükmündedir.

Üçüncü daire ise; insanın vücudunda vazife gören bütün zerrelere yapmış olduğu halî ibadetlerdir. Aynı zamanda insanın ruhuna takılan binlerce hissiyat ve duygular da, âdeta bir cemaat gibi insicam içinde, sanki namaz kılıyorlar.

İnsan vücudunda iş gören bütün zerrelere ve latifeler, görünüşte ve keyfiyeten küçük bir âlem gibi dursa da, hakikat, vazife ve kemiyet noktasından büyük bir âlemdir.

Kemiyette, keyfiyet olabileceği gibi, keyfiyette de kemiyet olabilir. İnsan mahiyeti, kemmiyeten küçük olduğu gibi, keyfiyet noktasında büyüktür. Zira insan mahiyeti, âlemin küçültülmüş bir misalidir; bu yönden daha büyüktür. Aynı şekilde beden ve maddeten, yani kemmiyeten de zerre kadardır.